

Ocene in prikazi / Book reviews

Anja Hellmuth Kramberger: *Monkodonja. Istraživanje protourbanog naselja brončanog doba Istre*. Knjiga 2/1–2. Keramika s brončanodobne gradine Monkodonja – Tekst, Katalog / Forschungen zu einer protourbanen Siedlung der Bronzezeit Istriens. Teil 2/1–2. Die Keramik aus der bronzezeitlichen Gradina Monkodonja – Tekst, Katalog. Monografije i katalogi / Monographien und Kataloge 28/1–2, Arheološki muzej Istre / Archäologisches Museum Istriens, Pula 2017. ISBN 978-953-6153-92-3 438. 247 strani in 153 tabel.

Osemindvajseti zvezek zbirke Monografije in katalogi Arheološkega muzeja Istre z naslovom "Monkodonja. Istraživanje protourbanog naselja brončanog doba Istre. Keramika s brončanodobne gradine Monkodonja", avtorice Anje Hellmuth Kramberger, je dvodelna monografska publikacija, v kateri so predstavljeni rezultati analize keramičnih najdb iz zgodnje in starejšega dela srednje bronzaste dobe, ki izvirajo z izkopavanj na gradišču Monkodonja v hrvaški Istri. V prvem delu so podrobnejše razprave, obogatene z 283 enotami slikovnega gradiva, v drugem pa katalog s 153 tabelami. Publikacija je dvojezična, v hrvaškem in nemškem jeziku. Prvi del obsega sedem poglavij in povzetek rezultatov v italijanskem in angleškem jeziku ter seznam literature. Drugi del sestavljajo tri poglavja – uvod v katalog, katalog in table v hrvaškem in nemškem jeziku. Analiza keramičnih najdb je druga knjiga v seriji zvezkov o izkopavanjih na gradišču Monkodonja in gomilni nekropoli Mušego v okviru mednarodne arheološke raziskave, ki je potekala med letoma 1997 in 2008.

V prvem delu je v *Uvodu* predstavljena zgodovina raziskav kronološke razdelitve keramike na območju Istre in tržaškega Krasa, v tem okviru so omenjeni ključni raziskovalci, kot so B. Čović, K. Buršić Matijašić, A. Cardarelli, V. Karoušková Soper in T. Urban. Sledi predstavitev izhodišč analize v smislu značilnosti najdišča ter okoliščin odkritja najdb. Natančno so opisani način zbiranja najdb med arheološkim izkopavanjem, njihova ohranjenost ter poterenska obdelava in dokumentacija. V študiji je bilo pregledanih okoli 420.000 kosov keramike in celih posod, od tega je bilo za analizo izbranih 7420 posod in odlomkov keramike, ti so prikazani na 1100 risbah v katalogu.

V poglavju *Analiza gradiva* so predstavljeni rezultati tehnološke analize, ta je bila narejena s prostim očesom, pri tem se je avtorica oprla predvsem na deli G. Schneiderja *Naturwissenschaftliche Kriterien und Verfahren zur Beschreibung von Keramik* (Acta Praehistorica et Archaeologica 21, 1989) in B. Horejs, *Das Prähistorische Olynth* (Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 21, 2007). Menimo, da v analizi niso bili dovolj upoštevani slovenski in italijanski avtorji (npr. M. Horvat, S. Levi, S. Mizzan, E. Borgna), ki so se z bližnjim prostorom že ukvarjali in imajo izkušnje iz obravnavanemu najdišču bližjega okolja. V poglavju so predstavljene posamezne značilnosti keramičnih najdb, najprej *obdelava površine*. Avtorica je določila polirane, barvane oz. glazirane, glajene in premazane kose ter z barbotinom in metličanjem okrašene površine. Barvo je določala na podlagi Munsellove lestvice. Da bi

zadevo poenostavila, je opredelila šest glavnih skupin: siva, črna, rjava, rdečkasta, bež in oranžna barva. *Trdoti in poroznosti* ni posvetila posebne pozornosti. V okviru *analize materiala* oz. lončarske gline je opredelila štiri osnovne skupine in v vsaki še podskupine. Glavne skupine so lončarska glina s finimi oz. drobnimi delci velikosti do 0,5 mm (5 podskupin), s srednje velikimi delci velikosti do 1 mm (12 podskupin), z grobimi oz. velikimi delci velikosti nad 1 mm (12 podskupin) in posebna lončarska glina z organskimi primesmi. Posebej je izpostavila *črno polirano keramiko* in *keramiko, okrašeno z barbotinom*, saj se je površina ohranila le pri 57 % keramičnih najdb. *Petrografska analiza* je bila opravljena na šestih vzorcih, ti kažejo na različna nahajališča gline. Z izjemo trinožnika (vzorec št. 6) žal ni navedla podatka, kateri keramični tip predstavljajo analizirani vzorci in kateri v katalogu predstavljeni odlomki so bili analizirani. V podpoglavju o *žganju* ugotavlja, da gre večinoma za oksidacijsko-redukcijsko žganje (47 %), kar potrjujejo tudi ostanki lončarske peči, odkriti na Monkodonji. V posameznih primerih je obravnavala še *tehnične značilnosti*, kot je način izdelave posode na primeru pitosov in apliciranje na posameznih delih posod, kot so trinožniki in ročaji. Glede na enormno količino gradiva s tega najdišča domnevamo, da bi/bo podrobnejša študija načina izdelave vseh tipov posod pripomogla k boljšemu poznavanju bronastodobnega lončarstva in t. i. lončarjevih rešitev (prim. Skibo, J. M. 2013, *Understanding pottery function*, str. 29). Poglavje o analizi gradiva je sklenjeno z obravnavo *vsebine* posod. Na 16 odlomkih je bila ugotovljena bela skorja, ki jo avtorica na podlagi rezultatov naravoslovnih analiz (SEM, X-ray) razlaga kot mineralne ostanke kosti.

Najobsežnejše je poglavje *Keramični tipi in njihova razprostranjenost*. V uvodu je razložena koda opisa posameznega kosa z detajlnejšim opisom robov ustij, oblike stene posode in dna. Avtorica je gradivo tipološko razdelila na skodelice (3 osnovni tipi z različicami), čaše (4 osnovni tipi z različicami), kantarose (3 osnovni tipi s različicami), vrče (8 osnovnih tipov), steklenice (5 osnovnih tipov in posebna oblika), skleda (4 osnovni tipi z različicami in 6 posebnih oblik), skodele (5 osnovnih tipov z različicami in 6 posebnih oblik), lonce (12 osnovnih tipov z različicami in 12 posebnih oblik), pitose (11 osnovnih tipov z različicami in 6 posebnih oblik), trinožnike, piraanose, večdelne posode, miniaturne posode, pokrove, zajemalke ter ostalo. Na koncu so predstavljeni značilni deli posod, kot so ročaji, držaji in okras, ta je razdeljen na plastičen, vrezan, kaneliran in posebnosti. Tipološka analiza keramike je bila izvedena na osnovi predpostavljene namembnosti posod. Vsak tip je podrobno opisno predstavljen, sledi razprostranjenost na območju Istre, tržaškega Krasa in širše v sosednjih pokrajinah, obravnavani so tudi ročaji/držaji in za določen tip značilen okras. Podana je kronološka opredelitev, če je bila mogoča. V sklepnem delu je seznam v tem poglavju obravnavanih najdišč.

V poglavju *Distribucija najdb v naselbini* najdemo prostorsko analizo posameznih tipov, kot so pitosi, trinožniki,

sklede z okrašenim dnom, mali kantarosi in okrašene posode. Najdbe so prostorsko *opredeljene* s kvadranti in globlinami. Na podlagi distribucije pitosov in koničnih skled je avtorica izpeljala dve analizi, in sicer *skladiščne kapacitete pitosov ter standardne velikosti koničnih skled*, ki naj bi služile za merjenje. Raziskavi sta pomemben korak naprej v razumevanju keramičnega posodja in kažeta na velik potencial, ki ga ponuja analiza keramike, ter pomenita preseganje klasičnih tipokronoloških analiz.

V poglavju o *Analizi časovnega sosledja nekaterih keramičnih oblik na Monkodonji* je predstavljena stratigrafska slika najdišča s poudarkom na sondah IX in III. Analiza sledi absolutnim datumom z Monkodonje, ki kažejo na glavni čas poselitve med 18. in 16. st. pr. n. št. Najdbe iz sond IX in III (kv. 19/N-Q in kv. 8-20/Y-T) je bilo mogoče stratigrafsko ločiti na starejšo in mlajšo fazo, na tej osnovi avtorica predstavi značilne oblike za posamezne faze. Gre za naselbino, ki je bila obljudena 300–400 let, zato se moramo zavedati kompleksnosti procesov, ki so se na najdišču odvijali. Seveda pa prinaša okolje, kakršno je kraško, številne omejitve. Pomembna je avtoričina ugotovitev, da se s kronološko sliko najdišča ujemajo tudi razlike v lončarskih glinah. Keramika iz starejše faze ima namreč dodanega bistveno več apnenca kot keramika mlajše faze. Na podlagi sond IX in III je določila dve fazi in zanju značilne keramične oblike. V sondi IX je določenih šest skupkov najdb, pripisanih arhitekturnim fazam gradnje, v sondi III sta pomembni dve območji, kv. 19/N-Q in kv. 8-20/Y-T.

V zadnjem večjem poglavju o *Tipokronoloških primerjavah s sosednjimi regijami* je obravnavana relativna kronologija Istre po Čoviću, sledita predstavitev absolutnih datumov z Monkodonje ter sklep o obstoju naselbine v času med razvito zgodnjo in starejšo fazo srednje bronaste dobe. Kronološka navezava je podkrepjena s podatki z drugih območij, kot so Dalmacija s cetinsko kulturo, Italija s primerjavami na koliščih ob Gardskem jezeru ter apulskih najdiščih Grotta Manaccora in Coppa Navigata. Sledijo Slovenija, Švica, jugozahodna Nemčija, Spodnja Avstrija, Madžarska in jugovzhodno Sredozemlje. Za vsako pokrajino so navedeni "lokalna" kronološka shema in z najdbami iz Monkodonje primerljivi primerki. V zaključnem poglavju *Povzetek in rezultati* so strnjene avtoričine glavne ugotovitve.

Drugi zvezek sestavljajo *Uvod in katalog, Katalog*, v katerem so za vsak izrisani predmet navedeni številka najdbe, sonda, koordinate, globina, tip, polmer, debelina stene, lončarska masa, barva in obdelava površine, ter *Table*, na katerih je predstavljenih 1100 risb predmetov v različnih merilih.

Manca VINAZZA

Werner Zanier: *Der spätlatène- und frühkaiserzeitliche Opferplatz auf dem Döttenbichl südlich von Oberammergau 1–3. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 62/1–3, Bayerische Akademie der Wissenschaften, München 2016. ISBN 978-3-406-10763-4. 1076 strani, 106 tabel.*

Najdišče Döttenbichl, ki leži v Bavarskih Alpah, so po naključju odkrili ljubiteljski iskalci starin. Terenske raziskave pod okriljem Bavarske akademije znanosti, ki

jih je vodil Werner Zanier, so s prekinitvami potekale med letoma 1992 in 1997. V naslednjih letih se je Zanier posvetil ovrednotenju najdišča in vseh z njim povezanih vidikov, od drobnih najdb do zgodovinske situacije na južnem Bavarskem v mlajši železni dobi in na začetku rimske dobe. Tako je nastalo obsežno delo v treh knjigah.

Glavno najdišče leži na vrhu griča Döttenbichl, ki je umeščen v slikovito okolje, na zoženi del globoke ledeniške doline, po kateri teče reka Ammer. Najdbe prihajajo tudi z ravnice Kälberplatte, zahodno od griča, ter iz okolice velikega skalnega čoka Ambronstein.

Na začetku prve knjige so predstavljeni geografija, naravno okolje ter arheološka najdišča na območju zgornje doline reke Ammer, skupaj z mrežo možnih antičnih poti.

V izčrpnih zgodovinskih raziskav so zajeti načrtni terenski pregledi in sondiranja ter tudi odkritja amaterskih iskalcev z detektorji. Posebno poglavje je posvečeno metodologiji raziskovanja arheoloških najdišč z detektorji za kovine in sodelovanju z ljubiteljskimi iskalc. V terenskem izvidu so natančno predstavljeni terenski pregledi, devetnajst arheoloških sond in koncentracije najdb.

Glavnina vseh treh knjig je posvečena analizi drobnega gradiva. Zanier je skušal vsak še tako droben predmet predstaviti in interpretirati na najvišji možni ravni. Proučil je tipologijo, kronologijo, izvor, tehniko izdelave, material in ohranjenost (fragmentiranost, izpostavljenost ognju). Vsako skupino predmetov spremljajo karte leg na najdišču, pri nekaterih predmetih tudi širše geografske karte razširjenosti tipov. Upoštevani in interpretirani so rezultati specialističnih naravoslovnih študij posameznih predmetov, te so natančneje predstavljene v tretji knjigi. Tako Zanier natančno obravnava rimske novce, nakit, fibule in druge dele noše, dele pasov, orodje, kovinske posode, pisala, konjsko opremo in dele vozov, žebelje in železne sponje. Velik sklop najdb predstavlja orožje: rimska bodala, sulice, pušične osti z eno ali dvema zalustima, trirobo pušične osti, izstrelki mehaničnega orožja z žigi 19. legije ter svinčeni želodi. Zanier se je zelo podrobno posvetil tipologiji in dataciji žebeljčkov za čevlje. Na področje eksperimentalne arheologije poseže poglavje o poškodbah, ki se pojavijo na uporabljenih trirobih puščicah. Keramike je razmeroma malo, vsa je močno fragmentirana in večinoma prostoročne izdelave. S pomočjo zbruskov se je dalo ločiti lokalno narejeno keramiko od uvožene, ki izvira iz različnih območij osrednjih Alp. Obsežnejše poglavje je posvečeno steklenim jagodam. Raziskovali so tehnologijo izdelave jagod, ovitih s tanko srebrno plastjo, ter elemente, s katerimi so jagode obarvali. Na koncu so obravnavani na najdišču odkriti predmeti iz novejših obdobj.

Podrobno arheološko analizo zaključujejo poglavja, posvečena širšim temam, kot sta železnodobno prebivalstvo na območju doline reke Ammer in rimska osvojitve Alp leta 15 pr. Kr. Zanier interpretira Döttenbichl kot svetišče avtohtonega prebivalstva. Rimsko orožje predstavlja ostanek bitke, ki je potekala na območju svetega mesta.

Specialistične raziskave, ki jih je izvedla skupina različnih sodelavcev, so objavljene v tretji knjigi. Gre za študije o historični kartografiji doline reke Ammer, geologiji in pedologiji. Na podlagi pelodnega profila iz močvirja Weidmoos, južno od Döttenbichla, je rekonstruiran razvoj vegetacije. Radiokarbonske datacije oglja iz hodnih površin imajo zelo